

A katasztrófapszichológia jelentősége a futball huliganizmus kezelésében

A tanulmány gyakorlati megoldást kíván nyújtani a futball huliganizmus kezelésére a katasztrófapszichológia eszközével. Teszi ezt oly módon, hogy kategorizálja a katasztrófákat, majd a tömegrendezvényeket kategóriába sorolva, megtárgyalja a jelenséghez vezető okokat, a történetet és a kialakulási jellegzetességeket, majd a pszichológia segítségével veszi sorra a futball huliganizmus kapcsán felmerülő beavatkozási pontokat, úgymint: prevenció, krízisintervenció, utókezelés.

A katasztrófa fogalma, csoportosítása

A katasztrófa görög eredetű szó, jelentése: fordulat, megsemmisülés, csapás, megrázó hirtelen esemény, az emberi élet, az anyagi javak, természeti értékek pusztulása.¹

A katasztrófavédelmi törvény szerinti megfogalmazásban a katasztrófa: a szükséghelyzet vagy a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetőleg a minősített helyzetek kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet (pl. természeti, biológiai eredetű, tűz okozta), amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeit, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli.²

A katasztrófák feloszthatók időtartamuk, kialakulásuk sebessége, térbeli kiterjedésük, az általuk érintett személyek száma, az okozott kár nagysága, az azokat kiváltó okok eredete és ismertetőjegyei, és még sok egyéb megfontolás, elgondolás alapján. A meghatározó szempont azonban az egyes katasztrófák eredete, illetve kiváltó oka, eszerint a katasztrófákat két fő csoportba soroljuk: természeti és civilizációs katasztrófák.³

természeti		civilizációs	
kozmosz	• a világűrben érkező sugárzó anyagok	ipari	• robbanás
	• bolygó együttállás		• veszélyes hulladék keletkezése
• a föld ütközése más égitesttel	• veszélyes anyagok kiáramlása		
geológiai	• földrengés		• talajkiszáradás
	• földcsuszamlás	• radioaktív anyagok szabadba jutása	
	• hegyomlás	• közúti	
	• vulkánkitörés	• vasúti	
meteorológiai	• szélvihar	közlekedési	• légi
	• homok, por- vagy hóvihar		• vízi
	• özvényszerű esőzés		• politikai válság
	• jégeső	politikai	• politikai forradalom
	• havazás		• terrorizmus
	• csapadékhiány		• nemzeti, faji ellentétek
	• hőmérséklet jelentős emelkedése, csökkenése		• vallási ellentétek
	• villámcsapás		• erdőirtás
biológiai	• egyes állat- és növények túlszaporodása	mezőgazdasági	• kemizálás
	• állatok tömeges vándorlása		• növényzetpusztítás
	• járványok, tömeges fertőzések	gazdasági	• szegénység
	• az adott területen nem jellemző betegségek		• bűnözés
• emberi hiba- vagy szándékos	• a nemzetgazdaság összeomlása		
egyéb	• vulkánkitörés	környezeti	• vízszennyezés
	• tűzvész (természeti vagy ipari)		• levegőszennyezés
	• meteor becsapódás		• talajszennyezés
		háború	• polgárháború
			• helyi háború
			• koalíciós háború
			• világháború
		egyéb	• energiahiány
			• migráció
			• tömegrendezvény

Jelen tanulmány az „egyéb civilizációs” kategóriába tartozó „tömegrendezvények” csoportba tartozó futball eseményeket kísérő futball huliganizmus jelenségére kíván elméleti síkon kezelési technikákat adni a katasztrófapszichológia eszközével.

A katasztrófapszichológia

Az előre nem várt, tragikus hirtelenséggel lezajló katasztrófa-helyzetek a normálistól eltérő viselkedést váltanak ki az emberekből. Ezek a pszichológiai reakciók sokfélék: a döntéshozataltól kezdve a csoportgondolkodáson és kockázatkezelésen keresztül a pánikreakciókig. Mindezeket kutatja a pszichológiának mintegy 10-15 éves friss ága, a katasztrófapszichológia, mely a klinikai lélektan, a munka- és szervezetpszichológia alapjain nyugszik.⁴

A futball huliganizmus története, okai és megjelenési formái

Az 1920-as évek Angliájából már dokumentálva vannak agresszív futballcselekmények, amik eleinte a játékosok közötti inzultusokból álltak, később a bírókkal szembeniből, aztán pedig az erőszakos cselekedetek még kijebb tevődtek.ⁱ Eleinte a szurkolók a stadionban, napjainkban pedig a megfelelő létszámú rendőri jelenlét miatt a szurkolók a stadionon kívül hajtanak végre agresszív cselekedeteket.⁵

A játék elüzletiesedése, a játékosok hivatástudata, profizmusaⁱⁱ vezetett a kezdetben arisztokrata szurkolói kör felhígulásához, a proletár népesség lelátókon való megjelenéséhez.⁶

A játékosok közötti erőszak csökkent, mivel a profi játékkal, a komoly befektetésekkel már ez nem fért össze.

A katasztrófapszichológia jelentősége a futball huliganizmus kezelésében

A futball huliganizmus definíciószerűen: a mérkőzés előtt, alatt és után bekövetkezett rendellenes cselekmények összessége.

Megnyilvánulási formáját tekintve minden meccsen előfordul erőteljes verbális agresszió: fajokat, etnikumokat, nemzeteket kezdetben egyedül, különállóan szidalmazó szurkolók kezdeményezésével, akiknek környezete jellemzően csatlakozik a becsmérlő rigmusokhoz. Kevésbé a hazai vagy vendégcsapat jellegén múlik a diszkriminatív jelenségek sokasága, inkább néhány fővárosi csapat elfogult szurkolói a biztosíték arra, hogy ilyen jellegű események megtörténnek a lelátókon, és a lelátókon kívül. Ha ez a néhány fővárosi csapat játszik, függetlenül attól, hogy hazai vagy vendég pályán, várható erőszakos jellegű cselekmény a meccshez kapcsolódóan. Leggyakoribb esetben a kiközösítés célpontjai romák, zsidók és homoszexuálisok.⁷

ⁱ A profi játékosok, akik a futballból éltek, már nem engedhették meg maguknak, hogy durvaságuk miatt eltiltsák őket a játéktól, ami a megélhetésüket biztosította.

ⁱⁱ A játékosok egyre kevésbé játszottak szórakozásból, a sportág eliparosodása, a mérhetetlen tőke megjelenése sarkallta arra őket, hogy mindinkább hivatásból futballozzanak. A tét már nem csupán a győzelem volt, hanem a megélhetés.

Preventív jelleggel a hasonló rendezvények biztosításával a rendvédelmi és rendfenntartói oldalról átfogó szakirodalom foglalkozik.⁸

Kezelési, preventív javaslatok

A tudomány figyelme az elmúlt évtizedekben az elkövetőkről lassan az áldozatokra fordult. A viktimológia azt vallja, hogy a bűncselekmények gyakorisága és súlyossága jelentős mértékben csökkenthet a potenciális áldozatok felvilágosításával, tudatos és biztonságos viselkedésre képzésével.⁹

Ahhoz, hogy az ún. áldozati karrier megtörhető legyen, szükséges a potenciális áldozatok felvilágosítása:

- tudás átadás, felvilágosítás
- önvédelem, szembeszállás
- vészjelek felismerése
- ne szégyellje, tájékoztassa azonnal a megfelelő személyt.¹⁰

Ahhoz, hogy a rendbontók kevesebb bátorsággal és biztonságérzettel kövessenek el agresszív cselekedeteket, a rendőrség ázsiójának növelése elengedhetetlen.

További biztonsági megoldást jelent a stadionok építészeti áttekintése: a stadionokban át kell építeni a vendég és a hazai szurkolók által használt szektorokat: a kerítéseket magasítani, a székeket leszerelni, s ahol nincs, ott árkokat, biztonsági sávokat létesíteni. Ezen felül a pályához legközelebb eső első öt sort le kell zárni.¹¹

Kutatások bizonyítják, hogy a magyar emberek a környező országokhoz képest megbocsátóbbak és kevésbé büntető attitűdűek, ami arra enged következtetni, hogy az agresszív futballal kapcsolatos eseményeket hazánkban nagy eredményességgel lehet visszaszorítani.¹²

A rövid idő alatt sorozatosan elszenvedett, kezeletlen trauma hatásai felhalmozódnak és az idő múlásával ahelyett, hogy enyhülnének, inkább felerősödnek, illetve átalakulnak és nem várt tünetekben, akár pszichoszomatikus betegségekben törnek felszínre.

A veszteségélmény generációsan öröklődik, így szurkolói csapatok is örökölhetik az örök ellentétet, ellenszenvet más szurkolói csapatokkal szemben, ezáltal válik a személyiség magjává, mint meggyőződés, a vallással és a politikai nézettel egy szinten álló megingathatatlan hitté, értékké. A jelentős veszteségek legtöbbször három téma szerint csoportosítható:

- emberi viszonyokkal kapcsolatos (válás, szoros barátságok),
- saját önbecsüléssel kapcsolatos (munkahely elvesztése, megalázottság),
- viktimizáció (bűncselekmény áldozata, természeti katasztrófa áldozata).¹³

A gyötrelmekre adott reakciókat az is befolyásolja, az egyén mennyire hisz a világ igazságosságában és mennyire érzi magát hatékornak vagy érzi az egészet sorsszerűnek. Amikor az emberek megértik a dolgok jelentését, úgy érzik,

kontrollálni tudják a körülöttük lévő világot, tehát egyet visszaszereznek a bennünket általánosan irányító illúziók közül (kontroll illúziója).

Krízisintervenció

A futball huliganizmus kapcsán nem úgy kell elképzelni a beavatkozó pszichológust, mint aki kellemes, nyugodt hangon megkérdezi az arcát kendővel elfedő, hőzöngő, macskakövet dobáló szurkolótól, hogy akar-e róla beszélni.

A helyszínen kinn lévő pszichológus a következőkben tud segíteni:

- a tömeg mozgásának számítógépes szimulációja, információ a rendfenntartók számára a potenciális veszélyt jelentő gócpontokról,
- a tömegből kiemelt szurkolókkal való feszültségoldás.

Preventív edukáció alkalmával tudatosítani kell a hallgatóságban a veszélyhelyzeti viselkedés jellemzőit. Veszélyhelyzetben három tényező határozza meg alapvetően a viselkedést:

- veszély-, fenyegetettség észlelés,
- kontroll- és kompetenciavesztés,
- rendelkezésre álló idő.

A lakosság 75-80%-a kiszámíthatatlan és hajlamos a tömeggel együtt mozogni, 20% józan és cselekvőképes marad, képes magát és másokat menteni, 2-3% pedig teljesen leblokkol.

Normál akut reakciók extrém stresszhelyzetben:

- fizikai reakciók: 40-50% szívdobogás, reszketés, vizelési inger, hányinger, hányás, hasmenés, gyomorideg, szédülés, ájulás, izzadás, hidegrázás, gyengeség érzése, zsibbadás, ólmos fáradtság, fejfájás, torokszorító érzés, hát- és mellkasi fájdalmak
- mentális / kognitív képesség zavar: logikai becslés és döntési képesség csökken, cselekvési sémák összekeveredése, számolás romlik, objektivitás és koncentráció csökken, bizonytalanság, konfúzió, csőérezkelés
- emocionális reakciók: szorongás, félelem, düh, közöny, hiperaktivitás, eufória, hála, túlélő büntudat

A veszélyhelyzetek humánoldalának vizsgálatánál számítani kell az alkohol és egyéb stimuláló szerek hatására, hiszen igen sok tüzeset szórakozóhelyeken, koncerteken történik. Ilyen állapotban az emberek nem képesek felfogni a veszély mértékét, nem tudnak adekvát módon reagálni veszélyhelyzetre, mert érzékszervi fogékonyságuk, illetve fizikai állapotuk módosult, gyengült.¹⁴

A pánik nem azonnal jelentkezik, hanem bizonyos idő elteltével. Vannak azonban kivételek, például a tűz (ropogó, vonyító, tomboló) hangja automatikusan kiválthatja. Tipikus pánikkeltő tényezők:

- helyismeret hiánya,
- lépcsők,

- gyerekek és sok ember jelenléte,
- dulakodás,
- füstszag, a füst maga,
- sötétség,
- tűzjelző sziréna,
- alvásból ébredve a tűz látványa
- időnyomás és limitált kijárat (messzi, szűk, kevés), palack-effektus.

A pánikviselkedés jellemzői:

- menekülési remény egyre csökkenő erőforrásokkal,
- ragályos (a pánik ugyanolyan fertőző szociálisan, mint a mosolygás vagy az ásítás),
- agresszív elképzelések önmaga biztonságának megteremtésére,
- irracionális és maladaptív,
- amiben van némi félelem is,
- tudatmódosult helyzet, töredezett vagy éppen ellenkezőleg: fényképszerű emlékképekkel.¹⁵

Felhasznált irodalom

-
- ¹ Katasztrófa Wikipédia definíció. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Katasztr%C3%B3fa> (letöltés ideje: 2011-05-26)
- ² 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900074.TV (letöltés ideje: 2011-05-26)
- ³ Salgótarjáni Polgári Védelmi Kirendeltség: Katasztrófavédelem. <http://www.scribd.com/doc/13294143/Katasztrofavedelem> (letöltés ideje: 2011-05-26)
- ⁴ Pető Csilla, Szekeres András: A katasztrófaf pszichológia lehetőségei és első tapasztalatai Magyarországon. Magyar pszichológiai szemle, LXI/1 (2006)
- ⁵ Freyer Tamás: A rendvédelmi erők harca a football-huliganizmus ellen Magyarországon. <http://proquest.umi.com/pqdlink?Ver=1&Exp=05-24-2016&FMT=7&DID=1020077571&RQT=309&attempt=1&cfc=1> (letöltés ideje: 2011-06-23)
- ⁶ Szabó János: Footballhuliganizmus. Lehetséges-e erőszakellenes társadalompolitika? Budapest: PolgART Lap- és Könyvkiadó (2003).
- ⁷ Földesiné Szabó Gyöngyi: Magyar NBI-es labdarúgó-mérkőzések nézőinek társadalmi összetétele és motivációi. <http://www.mtapti.hu/mszt/19953/foldesin.htm> (letöltés ideje: 2011-05-23)
- ⁸ Danielisz Béla, Jármly Tibor: Rendészet Európában. Duna Palota Kulturális Kht., 2008.
- ⁹ Irk Ferenc.: Nagyvárosi félelem és szorongás. In: Barabás Tünde. (szerk.): Épített környezet – bűnözés – situációs bűnmegelőzés. Budapest, Okri, 2008.
- ¹⁰ Wurtele, S. K.: School-based child abuse prevention programs. In: Lutzker, J. R.: Handbook of child abuses research and treatment. New York, London, 1998.
- ¹¹ Márton Sándor: Az agresszív szurkolói szubkultúrák térnyerése, és a visszaszorításukra tett hazai és nemzetközi kísérletek. http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/handle/2437/95628?mode=full&submit_simple=A+dokumentum+r%C3%A9szletes+adatai (letöltés ideje: 2011-06-12)
- ¹² Antal Dániel: A football-huliganizmus sportizációja. Szakdolgozat, BCE Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet, Szociológia Tanszék. (2006)
- ¹³ John H. Harvey, Eric D. Miller: A veszteségpszichológia felé. Kharón 3. évf. 3. sz. (1999. ősz)

¹⁴ Pető Csilla: A krízis pszichológiai vonatkozásai - krízisintervenció. Polgári Védelem Szemle, 4(4), 16-18. (1999)

¹⁵ Rabovszky Dóra: Szállodatűzek oltásának tervezése és végrehajtása.
www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan316.pdf (letöltés ideje: 2011-06-29)

Rabovszky Dóra, pszichológus

web: www.tuzoltotelektan.hu

mail: rabodora@tuzoltotelektan.hu